

LÄRARHANDLEDNING

ANTIZIGANISMEN I SVERIGE

Om övergrepp och kränkningar av
romer under 1900-talet och i dag.

Innehåll

Antiziganismen i Sverige.....	2
Syfte.....	3
Upplägg.....	3
Bilder.....	3
Intervjuer.....	3
Kontext och förkunskaper.....	3
Så här kan skriften användas i undervisningen.....	4
Kapitel, innehåll och reflektionsfrågor till bilder och gestaltningar.....	5
Kopplingar till läroplanen (ur Lgr11).....	12
Förslag på diskussionsfrågor och fördjupningsuppgifter.....	13
Kopplingar till berörda ämnens syfte och centrala innehåll (ur Lgr11).....	15
Ytterligare diskussions- och reflektionsfrågor.....	16
Instuderingsfrågor.....	17
Här kan du beställa skriften och annat material gratis.....	17
Länkar.....	17

Antiziganismen i Sverige

”Antiziganismen i Sverige”, har tagits fram av Kommissionen mot antiziganism och ska ses som ett led i arbetet med att förstärka samhällets insatser mot antiziganism, det vill säga den specifika rasism som riktas mot romer. Den är i första hand tänkt för elever i skolår 8–9, men kan även användas på gymnasiet.

”Antiziganismen i Sverige”, bygger främst på regeringens vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet, ”Den mörka och okända historien”. Vitboken spänner över en tidsperiod på hundra år. Under denna tid har lagar, ansvar för tillsyn och allmänt rättsmedvetande förändrats. Långt ifrån alla lagar eller aspekter av lagstiftningen presenteras och problematiseras i vitboken. Istället ges ett antal exempel som tillsammans ger en bild av den politik och de åtgärder som har haft betydelse för och bidragit till att fördomar mot romer har levt vidare och fått ligga till grund för den statliga politiken.

Det finns åtskilliga historiska skildringar av 1900-talets Sverige. Det finns emellertid få historiska beskrivningar av romers villkor under denna period. Forskning och kunskap om hur antiziganismen har påverkat romers villkor har haft en undanskymd roll i såväl svensk som internationell forskning. Det finns därför anledning att tydliggöra att vitboken och ”Antiziganismen i Sverige”, inte gör anspråk på att beskriva hela det svenska 1900-talets historiska sammanhang, utan främst beskriver den politik som växte fram som ett specifikt politikområde.

Underlaget till vitboken består till stora delar av arkivmaterial som upprättades av statliga utredningar, som hade uppdrag att belysa frågor som rörde romer. Underlaget består också av arkivmaterial från statliga och kommunala myndigheter, samt ett tiotal rapporter från historiker och studenter om specifika händelser som sammantagna ger en bild av och kunskaper om övergrepp och kränkningar mot romer. En viktig källa i vitboken är också 27 djupintervjuer med romer som ger kunskap om diskrimineringens uttryck och effekter.

Det är väl belagt att romers levnadsvillkor i dag på många områden är sämre än för befolkningen i övrigt. För att överbrygga de hinder som alltjämt påverkar romers tillgång till de mänskliga rättigheterna, har regeringen tagit fram en strategi för romsk inkludering 2012–2032, där det övergripande målet är att romer ska ha likvärdiga möjligheter i livet som de som är icke-romer. Vitboken är en del i strategins genomförande. För mer information, se regeringens webbplats.

Många elever har kanske redan hört talas om att romer har utsatts för en omfattande diskriminering. Troligen är det dock få som känner till att det är staten och kommunerna i Sverige som har bedrivit en politik som har utgått från stereotypa föreställningar om romer. I Sverige liksom i andra delar av Europa, har diskrimineringen varit legitim.

Vad betyder det för oss i dag att staten och kommunerna har bedrivit en politik som har byggts på stereotypa och fientliga föreställningar om romer? Vilken syn på romer möjliggjorde den politiken? Vilka stereotypa föreställningar om romer finns fortfarande i vårt samhälle?

Skriften och denna lärarhandledning ger verktyg för att diskutera dessa frågor och kan därmed förhoppningsvis bidra till att eleverna blir bättre rustade för att kunna upptäcka, erkänna och motverka kränkningar av mänskliga rättigheter i vårt samhälle i dag.

Syfte

Syftet med ”Antiziganismen i Sverige” är att:

- Stärka elevers kunskap om antiziganism och hur den har kommit till uttryck.
- Beskriva övergrepp och kränkningar som staten och kommunerna har begått mot romer.
- Stärka elevers kunskap om mänskliga rättigheter och om varför de är viktiga för ett fungerande samhälle.

Upplägg

Skriftens upplägg är tematiskt och följer i huvudsak vitboken. Varje kapitel tar upp ett eller ett par teman som beskrivs kronologiskt.

Bilder

Varje kapitel inleds med en bild som försöker fånga kapitlets tema och som kan utgöra underlag för en bildanalys. Förslag på reflektionsfrågor finner du längre fram i denna lärarhandledning.

Intervjuer

Skriften återger också några romers erfarenheter av det svenska samhällets utstötningsmekanismer. Några av intervjuerna är från vitboken och några har tagits fram för skriften. Intervjuerna ger en inblick i hur det har varit, och är, när livet påverkas av antiziganism.

Kontext och förkunskaper

Det är viktigt att skriften hamnar i ett sammanhang och en lärprocess, där eleverna redan har vissa grundkunskaper i samhällskunskap och historia. För att eleverna ska ha utbyte av skriften bör den dessutom vara en del av ett sammanhang där den förstärker och fördjupar redan tillägnade kunskaper. Det är också viktigt att i denna lärprocess vara medveten om att diskriminering och kränkningar fortfarande är en del av många romers vardag.

Det kan finnas romska elever i klassen som är öppna med sin identitet, men som kanske med skriften får en fördjupad och skrämmande insikt om sin historia. Det kan också finnas elever i klassen som medvetet döljer – och inte ska behöva prata om – sin etniska tillhörighet. Man behöver också ta hänsyn till elever från andra minoriteter, med egna erfarenheter av övergrepp och diskriminering.

Du bör också som lärare vara medveten om att arbetet med skriften kan komma att äga rum i en antiziganistisk miljö. Elever kan ha negativa föreställningar om romer som kan

komma fram under lektioner och raster. Budskap och handlingar som strider mot skolans värdegrund får aldrig stå oemotsagda. Det är viktigt att du som lärare redan innan ni börjar arbeta med skriften är trygg i hur du ska bemöta fördomar. Diskussionen kan också färgas av att eleverna ser hur romer från andra EU-länder som Rumänien och Bulgarien behandlas i Sverige. De synsätt och perspektiv ni arbetar med i klassrummet kan därför kollidera med vad eleverna möter i andra sammanhang.

Inför arbetet med ”Antiziganismen i Sverige” är det viktigt att eleverna har vissa grundläggande kunskaper om:

- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna och att det finns ett skydd mot diskriminering.
- Andra världskriget och Förintelsen.
- Det svenska välfärdssamhällets grundande.

Förslag på inledande uppgift:

Innan ni börjar arbeta med skriften, be eleverna skriva vad de vet om diskriminering av romer och om antiziganism. Diskutera. Spara det de har skrivit och be dem göra samma sak efter att ni har arbetat med skriften. Jämför. Vad har förändrats?

Så här kan skriften användas i undervisningen

”Antiziganismen i Sverige” är främst tänkt att användas i samhällskunskaps- och historieundervisningen. Den kan självfallet även användas mer ämnesövergripande tillsammans med ämnen som svenska, NO och bild.

Skriften beskriver övergrepp och kränkningar som romer har utsatts för och som har inträffat både före och efter det att FN antog den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Även om den förklaringen inte var framtagen eller undertecknad vid tidpunkten för många av de händelser som beskrivs i skriften kan förklaringen ändå tjäna syftet att vägleda en diskussion om vilka kränkningar som har begåtts mot romer. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna finns bilagd i skriftens sista kapitel.

I denna lärarhandledning finns frågor för diskussion och fördjupning. De syftar till att uppmuntra elever att reflektera kring historiska skeenden och hur de kan hänga ihop med skeenden i dag. Frågeställningarna syftar till att väcka tankar om vad romer har utsatts för och hur man upptäcker fördomar och slår hål på myter. Till exempel visar forskning under 1990-talet att sterilisering inte var en riktad åtgärd mot romer. Detta motsägs i senare forskning och utgör i vitboken ett underlag som synliggör att romers etniska tillhörighet hade betydelse för beslut om sterilisering.

I denna lärarhandledning finns också två gestaltningar som är baserade på verkliga händelser. De utgår från dokumentation som återfinns i vitboken. Syftet med dem är att möjliggöra för elever att diskutera, reflektera och öva på att ta ställning i svåra frågor.

En möjlig ingång till diskussionen är enskilda aktörers agerande och handlingsutrymme samt reflektion kring andra möjliga scenarier och utgångar.

Skriften kan användas på en mängd olika sätt, till exempel i ett ämnesövergripande temaarbete om de mänskliga rättigheterna, om nationella minoriteter eller andra liknande arbetsområden. Komplettera gärna med ett besök av en föreläsare, ett UR-program, ett besök på museum eller en romsk organisation om det finns på din ort.

Första kapitlet kan med fördel fungera som en utgångspunkt och hållas som en inledande lärarledd introduktion. Därefter kan eleverna i grupper arbeta med och redovisa var sitt kapitel (kap.2–6). Exempel på övergripande frågeställningar som kan vägleda eleverna:

- Vad handlar kapitlet om?
- Vilka av artiklarna i FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna berörs i kapitlet? På vilka sätt är det som beskrivs i kapitlet i strid med dem?

Avslutningsvis kan arbetet med kapitel 7 Romers kamp för de mänskliga rättigheterna göras gemensamt till exempel med en diskussion om hur man kan arbeta för mänskliga rättigheter generellt med utgångspunkt i dessa personers arbete.

Kapitel, innehåll och reflektionsfrågor till bilder och gestaltningar

Omslag

Avhysning: En romsk familj med tre barn efter att ha blivit bortkörda från sitt tältläger på Mälarhöjdens Idrottsplats den 12 oktober 1951.

Avhysning: Romska familjer blir avhysta från en park i centrala Göteborg där de har bott i tre månader 1952.

Avhysning: Avhysning av romer från ett läger i Högdalen utanför Stockholm 2014. En kvinna i lägret var allvarligt sjuk i tuberkulos. Trots vädjan från läkare om att en avhysning kunde få allvarliga följder för kvinnans hälsa genomförde Stockholms stad vräkningen.

Reflektion: Vad ser du? Jämför då och nu, vilka är likheterna och skillnaderna?

1. Inledning

Reflektion till bilden: Fundera över behoven av de mänskliga rättigheterna och varför de var så stora efter andra världskriget.

Kapitlet ger en ingång till skriften och vad den handlar om. Det tar upp viktiga begrepp och definitioner, som till exempel begreppet antiziganism. Kapitlet ger också en bakgrund till uppkomsten av de mänskliga rättigheterna.

Förödelsen i Berlin efter andra världskriget.

2. Kartläggningar

Reflektion till bilden: Varför och hur kan kartläggningar vara kränkande?

Kapitlet beskriver några av de kartläggningar som svenska myndigheter har gjort över romer. Kapitlet innehåller också intervjuer som visar hur romer har upplevt några av de kartläggningar som genomförts samt en intervju och ett montage om Skånepolisens register som kopplar till nutid.

Gestaltning: Plötsligt kom polisen

Polisen hade fått order om att en viss dag kartlägga romer. Det bestämdes att det skulle ske den 10 december 1954.

Trettonåriga Angelika bodde tillsammans med sin familj i en husvagn i skogen. Familjen hade dagen innan tvingats flytta från grannkommunen. Polisen hade kört iväg dem och sagt att de inte fick bo på den plats där de hade ställt husvagnen. Angelikas mamma hade sagt att hon ännu inte visste om de skulle få bo kvar på den nuvarande platsen, det var därför säkrast att inte göra så mycket väsen av sig och att hålla sig inomhus de första dagarna.

Det var kallt i husvagnen när Angelika och hennes lillasyster vaknade. De drog snabbt på sig varma kläder och satt med händerna kupade runt tekopparna, medan deras pappa försökte få igång värmen. Plötsligt stelnade pappan till. Lyssnade. Angelika satte försiktigt ner tekoppen. Kroppen spändes. Bilar körde in i lägret och bildörrar slogs snabbt igen. Mamman ropade till barnen att gömma sig. Deras pappa kikade ut bakom en gardin.

Poliserna stod utanför med papper i sina händer och delade upp lägervagnarna mellan sig. Föräldrarna ville inte svara på polisens frågor. Polisen övertygade dem om att det var viktigt att svara och att det var för deras eget bästa.

Angelika och hennes familj granskades in på bara skinnet. Polisen frågade om allt – namn, släkt, ålder, läs- och skrivkunnet, sysselsättning, hur bostaden såg ut och sköttes och hur ofta de hade flyttat genom åren. Polisens kartläggning skulle kompletteras med ytterligare frågor som skulle ställas av en expert. Han klev också in i familjens hem oanmäld. Familjen blev på nytt granskad och värderad. Experten skrev i en rapport att Angelika var vacker. Han bedömde hur familjemedlemmarna gjorde för att hålla sig rena och hur de såg ut.

Berättelsen är baserad på verkliga händelser.

Reflektion till gestaltningen ”Plötsligt kom polisen”: Hade polisen eller experten kunnat agera på något annat sätt? Varför/varför inte?

Vitbokens framsida. Register

Källor i stort sett i den ordning de används i kapitlet:

Svenska Dagbladet 13/9 1942 ”Tattarplågan”.

Den mörka och okända historien, vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet, Ds 2014:8; kapitel 2, intervju med Kurt Magnusson är hämtad från sid 23, citaten är hämtade från sid 30, 69 och 72–73.

Intervjuer med Marika Kaj och Hans Caldaras.

Dagens nyheter 23/9 2013 ”Polisen registrerar tusentals romer”, 24/9 2013 ”Polisen har ytterligare ett register med romer”, 25/9 2013 ”Skandalen har raserat många romers förtroende för staten”, 26/9 2013 ”I registret finns musiker, fritidspolitiker, författare, debattörer, och massor av vanliga familjer”.

3. Inreseförbud

Reflektion till bilden: Hur kan ett stängsel både symbolisera att stänga in och att stänga ute?

Kapitlet handlar om det inreseförbud till Sverige som gällde för romer 1914–1954 och hur det drabbade de romer som flydde eller var överlevande från Förintelsen. Kapitlet behandlar också folkmordet av romer under Förintelsen. Kapitlet återger också en överlevandes erfarenheter av Förintelsen, samt en intervju om hur inreseförbudet upplevdes av romer.

Taggtråd. Bilden är från ett koncentrationsläger.

Gestaltning: Tvingades vända tillbaka till Tyskland

Hösten 1930 reste en romsk familj till Sverige. De reste med båt från Tyskland för att hälsa på en släkting som var mycket sjuk.

Sällskapet gick i den långa kön över landgången tillsammans med andra passagerare. När de kom i land togs de direkt åt sidan. Den svenska gränspersonalen reagerade på familjens utseende och deras romska namn.

Familjen föstes in i en byggnad i hamnen och låstes in i ett litet rum. Timmarna gick och de blev hungriga. Barnen var trötta och rädda.

Efter ett par timmar fick de beskedet att de skulle tvingas resa tillbaka till Tyskland. Uppgivna satte sig de vuxna på träbänkarna längs väggen. De hade redan rest länge och nu var allt förgäves. De skulle inte få träffa sin sjuka släkting.

Rummet fylldes av män i uniform som plockade ihop familjens saker och föste ut dem genom dörren.

Andra passagerare kastade nedlåtande blickar på dem när de knuffades fram på landgången och in i ett utrymme på nedre däck. Deras bagage slängdes in efter dem och en vakt placerades utanför. De var på väg tillbaka till Tyskland.

I ett brev till Utrikesdepartementet protesterade släktingen i Sverige mot hur de hade behandlats. Han argumenterade för deras rätt att resa till Sverige och framhöll att det inte fanns någon risk för att de skulle stanna i landet. Inget hjälpte. Istället sattes de upp på en ”vägradelista”, en förteckning som myndigheterna hade över personer som inte skulle få komma in i Sverige. Bemötandet ledde till att familjen aldrig ville resa till Sverige igen.

Berättelsen är baserad på verkliga händelser.

Reflektion till gestaltningen ”Tvingades vända tillbaka till Tyskland”: Hade gränspersonalen kunnat agera på annat sätt? Varför/varför inte?

Källor i stort sett i den ordning de används i kapitlet:

Den mörka och okända historien, vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet, Ds 2014:8; kapitel 4, intervjun med Rosa Taikon är hämtad från sid 141, citaten är hämtade från sid 154–155.

Right to Remember. A handbook for Education with Young People on the Roma Genocide, Ellie Keen, Europarådet, 2014.

The National Socialist Genocide of the Sinti and Roma, catalogue of the permanent exhibition in the State Museum of Auschwitz, 2003.

Intervju med Rita Prigmore.

4. Steriliseringspolitiken

Reflektion till bilden: Vad är det för byggnad på bilden? Varför tror du det?

Kapitlet handlar om den svenska steriliseringslagen som gällde 1934-76 och hur tankarna om rasbiologi och rashygien drabbade romer bland annat i form av tvångssterilisering.

Kapitlet innehåller också utdrag ur steriliseringsansökningar. Dessutom finns intervjuer som visar hur den förda steriliseringspolitiken påverkar romer, därmed finns en koppling till nutid.

Källor i stort sett i den ordning de används i kapitlet:

Den mörka och okända historien, vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet, Ds 2014:8; kapitel 3, intervjun med Rose-Marie Wallengren är hämtad från

Exteriör av Malmö Allmänna sjukhus 1930-tal.

sid 100, intervjun med Eleonor Frankemo är hämtad från sid 99, citatet är hämtat från sid 124, utdrag ur ansökningar om sterilisering i mitten av 1940-talet är hämtade från sid 132–133 samt sid 128.

Handbok för mödrahjälpsverksamheten, med råd och anvisningar av Kungliga Socialstyrelsen, Socialstyrelsen, 1942.

Stockholms Dagblad 5/2 1922 ”En äktsvensk kvinnotyp”.

Mjolkpropagandan, Svenska mejeriers riksförenings tidning, 1937, ”Låt oss alla bli A-människor”.

Aftonbladet 5/12 1941 ”Sterilisering bot mot tattarplåga”, 14/2 1936 ”Radikalkur mot tattarplågan: sterilisering”.

5. Bostad

Reflektion till bilden: Vilka är personerna på bilden? Vad gör de?

Kapitlet handlar om romers tillgång till bostad och om hur många romer ända fram till 1960-talet sällan fick stanna någon längre period i en kommun, utan drevs iväg till nästa kommun. Många tvingades bo i tält och husvagnar, samtidigt som den övriga befolkningen fick tillgång till nya, moderna bostäder. Kapitlet innehåller även intervjuer som ger kunskap om hur denna fördrivning har påverkat romers livsvillkor. I kapitlet finns ett fall om bostadsdiskriminering som drivits av DO, därmed finns en koppling till nutid.

Källor i stort sett i den ordning de används i kapitlet:

Den mörka och okända historien, vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet, Ds 2014:8; kapitel 5, intervjun med Singoalla Millon är hämtad från sid 191, intervjun med Birgitta Hellström och Barbro Gustavsson är hämtad från sid 177–179, intervjun med Thereza Ericsson är hämtad från sid 193, citaten är hämtade från sid 175 och sid 197.

Smålands Folkblad 2/7 1948 ”Slut med tattarkravallerna om tattarna nu håller sig lugna”.

Östgöta-Correspondenten 30/6 1948 ”Tattarplågan i Jönköping leder till kravaller”.

Smålands Folkblad 6/7 1948 ”Tattarbråket i Jönköping skapar psykos i Värnamo”.

Taikon, Katarina, Zigenare (Uddevalla 1979).

Avhysning: En romsk familj med tre barn efter att ha vräcks från sitt tältläger på Mälarhöjdens Idrottsplats 12:e oktober 1951.

Lidköpings tingsrätt dom 2008-05-20 i mål nr T 1596-06.

Metro 18/2 2014 ”Kommunen om lägren; De kan vräkas igen”.

Göteborgsposten 8/4 2014 ”Härifrån körs 13 romer iväg”.

Hallandsposten 4/10 2014 ”Polisen ska köra bort tiggarna”.

Skaraborgs Läns Tidning 21/1 2015 ”Rumänska tiggare ska avhysas igen”.

6. Utbildning

Reflektion till bilden: Vad händer på bilden?
Vad gör de? Vilka är de?

Kapitlet handlar om romers tillgång till utbildning och de olika alternativa lösningar och åtgärder som vidtogs gällande romers skolgång. Kapitlet innehåller även intervjuer med romer som ger en bild av de utestängningsmekanismer som präglat många romers skolgång.

Källor i stort sett i den ordning de används i kapitlet:

Den mörka och okända historien, vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet, Ds 2014:8; kapitel 6, intervjun med Singoalla Millon är hämtad från sid 206, intervjun med Rose-Marie Wallengren är hämtad från sid 205, intervjun med Stig-Ove Lundahl är hämtad från sid 204–205.

7. Romers kamp för de mänskliga rättigheterna

Reflektion till bilden: Har du hört talas om Katarina Taikon? I vilket sammanhang? Vad gör Katarina Taikon på bilden? Vad säger hon och var är hon?

Kapitlet återger fem personers beskrivningar av hur de verkar mot antiziganism och för de mänskliga rättigheterna.

Sveriges första zigenarskola i Stockholm. En lärare undervisar en elev som har sitt barn med sig 1948.

Katarina Taikon.

Kopplingar till läroplanen (ur Lgr11)

1. Skolans värdegrund och uppdrag

Grundläggande värden

- Utbildningen ska förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som det svenska samhället vilar på.
- Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla.

Förståelse och medmänsklighet

- Ingen ska i skolan utsättas för diskriminering på grund av kön, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, könsöverskridande identitet eller uttryck, sexuell läggning, ålder eller funktionsnedsättning eller för annan kränkande behandling. Sådana tendenser ska aktivt motverkas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Skolans uppdrag

- I all undervisning är det angeläget att anlägga vissa övergripande perspektiv. Genom ett historiskt perspektiv kan eleverna utveckla en förståelse för samtiden och en beredskap inför framtiden samt utveckla sin förmåga till dynamiskt tänkande.

2. Övergripande mål och riktlinjer

Normer och värden

Mål

Skolans mål är att varje elev

- kan göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper om mänskliga rättigheter och grundläggande demokratiska värderingar samt personliga erfarenheter,
- tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling, samt medverkar till att hjälpa andra människor.

Riktlinjer

Alla som arbetar i skolan ska

- medverka till att utveckla elevernas känsla för samhörighet, solidaritet och ansvar för människor också utanför den närmaste gruppen,
- aktivt motverka diskriminering och kränkande behandling av individer eller grupper.

Kunskaper

Mål

Skolan ska ansvara för att varje elev efter genomgången grundskola

- har fått kunskaper om de nationella minoriteternas (judar, romer, urfolket samerna, sverigefinnar och tornedalingar) kultur, språk, religion och historia,
- har fått kunskaper om samhällets lagar och normer, mänskliga rättigheter och demokratiska värderingar i skolan och i samhället.

Förslag på diskussionsfrågor och fördjupningsuppgifter

Kapitel 1 Introduktion

Diskutera:

- Vad innebär diskriminering och hur kan den ta sig uttryck? Du kan till exempel söka efter information om diskriminering och romers rättigheter på Diskrimineringsombudsmannens och på Sveriges nationella minoriteters och minoritetsspråks webb.
- Varför är förbudet mot diskriminering en viktig princip inom mänskliga rättigheter? Förklara och motivera.

Montage: Blomquist

- *Vem är det som diskriminerar?*
- *Hur kan diskrimineringen i denna situation förhindras?*

Fördjupning:

- Ta reda på hur Sverige har svarat på kritiken från FN och Europarådet. Du kan till exempel söka information på regeringens webbplats om mänskliga rättigheter.

Kapitel 2 Kartläggningar

Diskutera:

- På vilket sätt är kartläggningar som bygger på etnisk grund en kränkning av de mänskliga rättigheterna? Motivera och argumentera.
- Tror du att andra grupper än romer kan vara oroliga för att bli kartlagda? Vilka och varför?
- På vilket sätt är kartläggningen som genomfördes på 1960-talet relevant för romers möjligheter att komma in på arbetsmarknaden?

Fördjupning:

- Ta reda på om romer har fått upprättelse för Skånepolisens register. Du kan till exempel söka information på Civil Rights Defenders, Justitieombudsmannens och MR-fondens webb.

Kapitel 3 Inreseförbud

Diskutera:

- Vilka konsekvenser fick inreseförbudet för romer som fanns i Sverige och andra länder?
- På vilka sätt stred inreseförbudet (som gällde till 1954) mot FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna? Ge exempel på några artiklar.

Kapitel 4 Steriliseringspolitiken

Diskutera:

- Jämför Eleonor Frankemos och Rose-Marie Wallengrens erfarenheter. Vilka skillnader finns? Vad har de gemensamt?
- Läs igenom föreståndarens ansökan om sterilisering av Sven. Vilka motsägelsefulla omdömen om Sven kan du hitta?

Fördjupning:

- Vilka rättigheter påverkas om ens kropp blir utsatt för kränkningar? Läs igenom den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och fundera.

Kapitel 5 Bostad

Diskutera:

- Vilka andra rättigheter kan påverkas om man saknar en trygg bostad med bra standard? Läs igenom den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och fundera över vilka rättigheter som påverkas om man saknar bostad.

Kapitel 6 Utbildning

Diskutera:

- Fundera över vilka föreställningar om romer som har påverkat romska barns tillgång till skolgång.

Fördjupning:

- Ta del av din skolas likabehandlingsplan. Hur arbetar din skola med likabehandling och mot mobbning, trakasserier och diskriminering?

Kopplingar till berörda ämnens syfte och centrala innehåll (ur Lgr11)

Samhällskunskap

Ur Ämnets syfte

Genom undervisningen i ämnet samhällskunskap ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att

- reflektera över hur individer och samhällen formas, förändras och samverkar,
- reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetsätt och beslutsprocesser.

Ur Centralt innehåll åk 7–9

Rättigheter och rättsskipning:

- De mänskliga rättigheterna inklusive barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Deras innebörd och betydelse samt diskrimineringsgrunderna i svensk lag.
- Hur mänskliga rättigheter kränks i olika delar av världen.
- De nationella minoriteterna och samernas ställning som urfolk i Sverige samt vad deras särställning och rättigheter innebär.

Historia

Ur Ämnets syfte

Genom undervisningen i ämnet historia ska eleverna sammanfattningsvis ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att:

- använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer,
- kritiskt granska, tolka och värdera källor som grund för att skapa historisk kunskap,
- reflektera över sin egen och andras användning av historia i olika sammanhang och utifrån olika perspektiv, och
- använda historiska begrepp för att analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används.

Ur Centralt innehåll åk 7–9

Imperialism och världskrig, cirka 1800–1950

- Förtryck, folkfördrivningar och folkmord. Förintelsen.
- Historiska berättelser från skilda delar av världen med skildringar av människors upplevelser av förtryck, till exempel i form av kolonialism, rasism eller totalitär diktatur och motstånd mot detta.

Demokratisering, efterkrigstid och globalisering, cirka 1900 till nutid

- Historiska perspektiv på urfolket samernas och de övriga nationella minoriteternas situation i Sverige.

Hur historia används och historiska begrepp

- Hur historia kan användas för att förstå hur den tid som människor lever i påverkar deras villkor och värderingar.

Ytterligare diskussions- och reflektionsfrågor

Samhällskunskap

Utifrån kunskap om romers villkor – hur lever Sverige upp till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna?

Låt eleverna själva välja ut och arbeta med några artiklar ur FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna för att besvara frågan.

Historia

Utifrån kunskap om romers situation under andra halvan av 1900-talet – hur levde Sverige upp till FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna?

Låt eleverna själva välja och arbeta med några artiklar ur FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna för att besvara frågan, efter att ha gått igenom skriften.

Biologi

Diskussion och reflektion kring A-människan (s. 28–29), rasbiologi, rashygien och sterilisering.

Svenska

Skriv brev: till en romsk person på 1930- och 60-talet/ till en kommun på 1940-talet/ till den svenska regeringen under andra världskriget/ till ett bostadsbolag i dag.

Skriv en dagboksanteckning av Sven där han är vuxen och redogör för sina tankar om vad han utsattes för.

Ta reda på hur det svenska språket har påverkats av romani chib? Ge exempel.

Bild

Bildens roll vid mytbildningar. Hur presenterades människor, rent rasbiologiskt, under första halvan av 1900-talet? Hur gjordes distinktioner mellan A-människor och andra?

Diskutera även utifrån andra schabloner och stereotyper i reklam, bildkonst och propaganda.

Bildens roll när ett lands historia skapas och upprätthålls.

Instuderingsfrågor

Stödstruktur för läsning av skriften. Svaren till frågorna finns i skriftens text.

- Redogör för begreppet antiziganism.
- När och varför bildades FN?
- Vad innebär begreppet diskriminering?
- Redogör för vad en nationell minoritet är.
- Vad är Europarådet?
- Varför har man under 1900-talet kartlagt romer? Ge några exempel.
- Vilka likheter och skillnader finns det mellan de olika kartläggningar som har gjorts i Sverige? Beskriv och förklara.
- När och under hur lång tid hade Sverige ett inreseförbud för romer?
- Vad hände natten mellan den 2 och 3 augusti 1944 i Auschwitz-Birkenau?
- Vad innebar den svenska steriliseringslagen och mellan vilka år gällde den?
- På vilka sätt har romer utsatts för diskriminering på bostadsmarknaden?
- Ge exempel på vad som har varit utmärkande för romska barns skolgång.

Här kan du beställa skriften och annat material gratis

Skriften finns att beställa och ladda ner i olika tillgänglighetsformat på www.motantiziganism.se

Gå in på Kommissionen mot antiziganisms webbplats, www.motantiziganism.se för att få mer information.

Länkar

www.do.se

www.minoritet.se

www.manskligarattigheter.se

www.civilrightsdefenders.org

www.jo.se

www.humanrights.se

Kommissionen mot antiziganism är tillsatt av regeringen och har i uppdrag att komplettera och förstärka samhällets insatser mot antiziganism.

Den ska ta ställning till vilka insatser som krävs för att motverka antiziganism inom den offentliga förvaltningen och skolan.

Kommissionen har också i uppdrag att ta fram och sprida ett material som utgår från vitboken till skolor och andra delar av samhället. Denna handledning hör ihop med skriften "Antiziganism i Sverige – övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag". Kommissionen har en oberoende ställning och redovisar sitt uppdrag till regeringen i maj 2016.

Skriften kan beställas kostnadsfritt. Mer information på www.motantiziganism.se

Skriften är framtagen av Kommissionen mot antiziganism
och kan laddas ned på www.motantiziganism.se

Layout: Blomquist Annonssbyrå AB

Tryckt av Elanders Sverige AB, Stockholm 2015. Andra upplagan

ISBN: 978-91-982702-1-1

Rättigheter till bilder

Omslag: En romsk familj har vräcks från sitt tältläger på Mälardalens Idrottsplats 1951. Foto: Svenska Dagbladet/TT

Insida omslag baksida: Avhysning av romer från ett läger i Högdalen utanför Stockholm 2014.

Foto: Andersson Urban/Aftonbladet/IBL Bildbyrå

Insida omslag framsida: Romska familjer vräcks från en park i centrala Göteborg 1952. Foto: Lennart Håwi/EXP/TT

Inledningsbild Kartläggningar: Montage: Blomqvist

Inledningsbild Inreseförbud: Foto: Walter Bibikow/IBL Bildbyrå

Inledningsbild Steriliseringspolitiken: Foto: IBL Bildbyrå/Otto Ohms samling

Inledningsbild Bostad: Foto: Svenska Dagbladet/TT Nyhetsbyrån

Inledningsbild Utbildning: Foto: IBL Bildbyrå/Svensk Fotoreportages samling

Inledningsbild Romers kamp för de mänskliga rättigheterna: Foto: Folke Hellberg/DN/TT Nyhetsbyrån

Kommissionen

**MOT ANTI
ZIGANISM**